

В.В. ДЯЧЕК, аспірант, викладач, Харківській національний університет імені В.Н. Каразіна

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНА АКТУАЛЬНІСТЬ ІНДИКАТИВНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Стаття присвячена дослідженню індикативного державного управління сучасною економікою. Було проведено аналіз наукової літератури, думок вчених-економістів щодо стану та розвитку індикативного управління, його суті та змісту. В результаті автором було розглянуто види та форми макроекономічного планування, умови при яких ці форми застосовуються, зроблено порівняльний аналіз та обґрунтовано актуальність індикативного державного управління сучасною економікою та перспективи подальших досліджень даного питання.

Ключові слова: державне управління, макроекономічне планування, індикативне планування, директивне планування, функції управління, планові показники, форми власності.

Актуальність теми: з поглибленням глобалізації та міжнародної спеціалізації, збільшенням впливу великих підприємств та транснаціональних і багатонаціональних корпорацій у внутрішній економічній системі держави збільшується кількість акторів, які активно впливають на зазначену систему взагалі. Через що існуючі державні моделі управління стають неефективними. Великі транснаціональні корпорації іноді є рівними чи навіть більшими за кількістю персоналу та товарообігу країни, в якій вона представлена, завдяки чому вона істотно може впливати не тільки на економічну систему держави, а і на політичну. Збалансований розвиток країни досягається декількома шляхами: командно-адміністративними чи демократичними. Перший не дістав великої популярності серед країн світу через недосконалість механізму втілення.

Українська державна цільова програма розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2015 роки має на меті концентрацію ресурсів для активізації інвестиційної діяльності, спрямованої на модернізацію економіки та забезпечення сталого економічного розвитку.

Тому дослідження індикативного державного управління як одного з можливих видів управління у сучасних економічних умовах є актуальним.

Об'єкт: економічна система країни.

Предмет: державне управління економічною системою країни.

Мета: визначення оптимальної форми державного управління економічною системою в кризових та посткризових умовах.

Методи: в дослідженні були використані як загальнонаукові методи дослідження, серед яких найбільш використовувані наукове узагальнення, аналіз та синтез, так і спеціальні, зокрема аналіз документів.

Виклад основного матеріалу:

Місією державного управління є збалансований сталий розвиток суспільства, яка виражається у сукупності груп цілей, яку узагальнив та графічно представив їх

© В.В. Дячек, 2013

взаємозв'язок Я. Тінберген (рис. 1). З якого видно, що виділені цілі тісно пов'язані між собою і при втіленні чи зневазі однієї з них – останні зазнають змін.

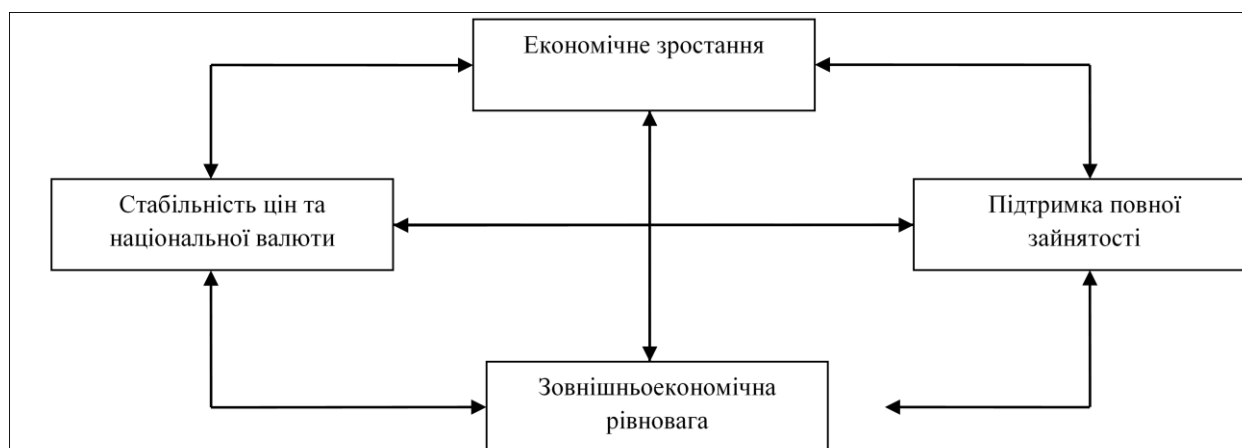

Рис. 1 - Багатокутник цілей державного управління Я. Тінбергена [1, с. 42]

Реалізація цілей державного управління економічною системою передбачає розробку та функціонування організаційного механізму регулювання, головними елементами якого є система законів та стандартів, інституційна система управління розвитку економіки, сукупність фінансово-економічних засобів, інформаційне забезпечення, політика соціальних перетворень [1, 17]. Перші два елементи організаційного механізму є базовими, принциповими та незмінними у коротко- та середньостроковій перспективі. Останні ж, сукупність фінансово-економічних засобів, інформаційне забезпечення, політика соціальних перетворень, можуть змінюватися відповідно до цілей Держави.

Макроекономічне планування – це цілеспрямована діяльність органів державного управління із забезпечення пропорційного й динамічного розвитку суспільства, визначення основних параметрів економіки в майбутньому та досягнення їх з найменшими витратами суспільної праці. [Швайка, с. 108].

Стратегічна мета планування розвитку національної економіки полягає у забезпеченні втілення визначених цілей державного управління. Завдання макроекономічного планування зводиться до забезпечення макроекономічної рівноваги і збалансованості, стабільного розвитку, високої конкурентоспроможності вітчизняної економіки, соціальної справедливості та екологічної безпеки. Планування передбачає розробку та обґрунтування планових показників, які характеризують розвиток економіки в майбутньому; економічних нормативів, які визначають взаємовідносини з державою та її органами управління.

Макроекономічне планування як спеціальний інструмент державного регулювання економіки виконує такі функції:

1. Конкретизацію цілей та пріоритетів розвитку національної економіки;
2. Забезпечення оптимального варіанта розвитку економіки;
3. Координацію економічної діяльності суб'єктів господарювання;
4. Контроль за ходом реалізації цілей та завдань, оперативне регулювання умов господарювання або зміну завдань економічної політики держави.

Але автор також виходить з того, що державному управлінню як особливому виду управління (виходячи з його суб'єкта) притаманні загальні функції управління: планування, організація, мотивація та контроль. Зазначені елементи тісно взаємопов'язані та взаємодіють. Функція планування є першочерговою, тому що саме вона виходячи із стратегічних цілей визначає порядок дій, зміст останніх та їх впровадження для досягнення зазначених цілей, відповідаючи на наступні питання [3, с. 74]:

1. Дати оцінку поточній ситуації
2. Дати оцінку ситуації, яка має скластися після досягнення цілей, цільової ситуації.
3. Визначити яким чином буде досягнуто поставлені цілі.

Таким чином, планування визначає як організувати процес досягнення цілей, мотивувати людей та контролює процес досягнення цілей виходячи із уявлення цільової ситуації.

В теорії державного управління виділяють декілька видів планування за різними ознаками, класифікацію цих видів представлено на рисунку 2.

Сучасні вчені-економісти виділяють чотири форми макроекономічного планування: директивне, індирективне, регулятивне та індикативне. Найбільше застосовується дві форми – директивне та індикативне, інші розглядаються як похідні від попередніх [2, с. 111].

Директивне планування діяло в більшості країн з централізованою системою управління економікою, суть якого полягала в централізованому встановленню планових показників, що розробляються вищою за рівнем ланкою управління народним господарством і доводяться нею нижчій за рівнем ланці для обов'язкового виконання. Виконання доведених планових показників забезпечувалося виділенням відповідних фондів, трудових ресурсів і стимулювалося преміями та відзнаками. За невиконання планових завдань керівники несли персональну відповідальність.

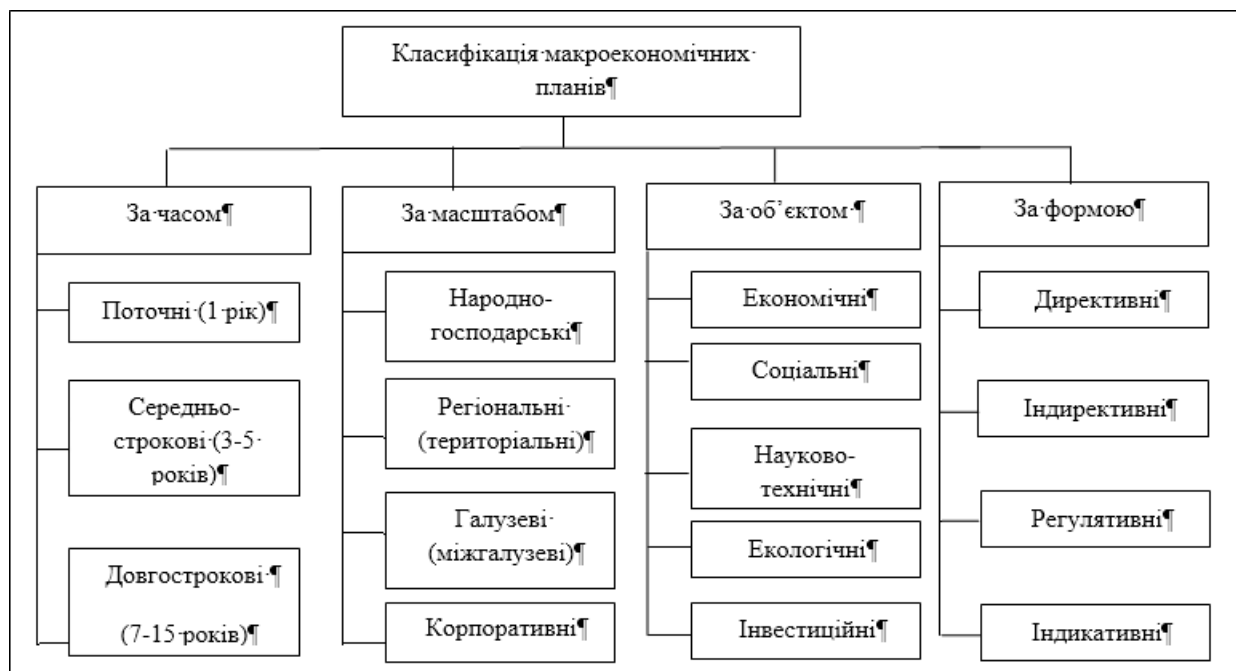

Рис.2 - Класифікація макроекономічних планів за ознаками [2, с. 110]

Індикативне планування передбачає процес формування заходів рекомендаційного характеру, спрямованих на досягнення цілей соціально-економічної політики держави і створення таких умов для суб'єктів господарювання, які б спонукали їх до виконання поставлених завдань. Індикативне планування характерне для змішаної економіки.

Індирективне відрізняється від директивного застосуванням директивних економічних важелів впливу на суб'єкти господарювання, відмови від адміністративних стягнень за невиконання планових завдань, що забезпечує повну свободу суб'єктам економіки. Проте ця форма не передбачає забезпечення ресурсами. Таким чином ця форма планування є більш ефективною, ніж директивне планування, але має ті самі недоліки.

Регулятивне планування має багато спільного з індикативним. Відмінність полягає у більш глибокому впливі на державний сектор економіки за допомогою прямих адміністративних та економічних важелів; активному впливі на приватний сектор шляхом матеріального стимулювання за виконання планових завдань.

Тому виділяють два основні види планування: директивне та індикативне планування, характеристики яких зведено у таблицю.

На сьогодні вчені-економісти виділяють ще наступні підходи до визначення терміну індикативного планування, що акцентує увагу на відносно різні його сторонах та функціях і спирається на досвід різних країн.

Перший підхід передбачає, що індикативне планування – це макропланування при самостійності підприємств. Прикладом цього підходу слугує Китай, де підприємства у своїй більшості є державними, але діють як самостійні агенти, тому планування має індикативний, а не директивний характер [4, с. 41].

Відповідно до другого підходу, прийнятому в Японії, індикативне планування – це орієнтування приватних підприємств на виконання задач, які формуються державою. Тобто загальнодержавні плани соціально-економічного розвитку, що розробляються державою, формально не є законом, а являють собою державні програми, що орієнтують та мобілізують окремі ланцюги економічної структури на виконання цих програм у загальнодержавних інтересах.

Третій підкреслює, що індикативний план містить обов'язкові завдання для держави та державного сектору. Приватні підприємства орієнтуються на індикативний план, який є по суті планом дій самого могутнього ринкового суб'єкту – держави, навіть якщо індикативний план є не обов'язковий для виконання для приватного сектору. Відповідно державний індикативний план розуміється як «система показників, що реалізують центральне управління та непряме регулювання різноманітних секторів економіки, перш за все державного. Він включає як показники, що орієнтують (контрольні цифри), які мають лише інформаційне значення для підприємств та галузей, так і директивні показники – обсяг державного замовлення, ліміти, економічні регулятори (включаючи нормативні ціни, податки, відсоткові ставки, акцизи, тощо). Даний підхід дуже близький до регулятивного планування та відповідно управління.

Згідно до четвертого підходу, індикативне планування є механізмом координації дій та інтересів держави та інших суб'єктів економіки. Крім інформаційного значення таке планування виконує координаційну роль, яка має на увазі узгодження діяльності

центру, галузей та підприємств у процесі самостійної розробки останніми їх виробничо-господарських програм. Яскравим прикладом такої політики є Франція, де уряд впливає на економічний розвиток більш за допомогою координації та забезпечення інформації, ніж шляхом прийняття рішень та видачі вказівок.

Таблиця - Характеристика видів планування

№ з\с	Ознака	Форми планування	
		Директивне	Індикативне
1	Формування мети і завдань розвитку суб'єктів господарювання	Визначення нормативними документами і рішеннями центральних органів виконавчої влади без урахування можливостей суб'єктів господарювання та ринку	Визначення самостійно з урахування внутрішнього і зовнішнього становища суб'єктів господарювання
2	Забезпечення процедури складання планів	Суворе регламентація процесу планування, встановлення контрольних цифр, лімітів, норм і нормативів, замовників, постачальників ресурсів, цін і тарифів	Самостійна ініціатива підприємств щодо доцільності складання планів, їх структури, вихідних даних та запланованих результатів діяльності
3	Відповідність за результати планової діяльності	Суворе відповідальність за невиконання планових завдань	Відсутність відповідальності, посилення аналізу причин невиконання планових завдань
4	Використання виробничих ресурсів	Забезпечення найбільш повного використання виробничих ресурсів	Оптимізація виробничих ресурсів відповідно до виробничих завдань
5	Врахування конкуренції	Конкуренція відсутня, а діяльність однорідних суб'єктів господарювання регулюється в централізованому порядку	Самостійно визначається вплив конкуренції, передбачаються кошти на підвищення конкурентних переваг і витрат на ризики, пов'язані з конкурентами
6	Форма власності	Державна	Змішана
7	Стимулювання виконання завдань	Активні форми матеріального та морального стимулювання	Добровільна ініціатива суб'єкта господарювання

Слід зазначити, що через особливості директивного планування, останнє не можливо застосувати у економіці, в якій наявна власність, що не піддається прямому керуванню з боку держави. Так в Україні згідно до цивільного кодексу існують наступні форми власності [5, ст. 324-327]:

1. Власність українського народу;
2. Приватна власність;
3. Державна власність;
4. Комунальна власність.

Згідно до Конституції України, ст.. 43 право приватної власності є непорушним. Що витікає у статті 321 Господарського кодексу України, та згідно ст. 320, п.1 власник має право використовувати своє майно для здійснення підприємницької діяльності, крім випадків, встановлених законом. А згідно ст. 319 власник,

користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд, має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону, при здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків він зобов'язаний дотримуватися моральних засад суспільства. Тому використання адміністративних заходів обмежується певною межею, що витікає з вище зазначених прав, та неможливість використовувати директивне планування.

Висновок. В результаті проведеного дослідження можна дати наступне визначення терміну «Індикативне державне управління»:

Індикативне управління – це специфічний вид державного управління, який полягає у розробці системи показників (індикаторів) економічного розвитку шляхом узгодження цілей державного і недержавного секторів економіки, мотивації даних суб'єктів, їх організації та контролю за допомогою важелів економічних стимулів та інформування.

В сучасних посткризових умовах, в умовах високої ентропії на внутрішніх та зовнішніх ринках, Українській державі доцільно використовувати індикативне управління для більш ефективного використання економічного, природного та людського потенціалу.

Список літератури: 1. Сидорович А.В. Курс экономической теории : общин основы экономической теории. Микроэкономика, макроэкономика. Основы национальной экономики : Учебное пособие / А.В. Сидорович, Т.А. Агапова и др. – М. : Дело и сервис, 2001. – 832 с. 2. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки : Підручник / Л.А. Швайка. – К. : Знання, 2008. – 462 с. 3. Мескон М.Х. Основы менеджмента / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 2005. – 720 с. 4. Левинталь А.Б. Индикативное планирование и проведение региональной политики / А.Б. Левинталь, Ф.Ф. Пашенко, под общ. Ред. А.Б. Левинталя. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 368 с. 5. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : від 16.01.2003 р. N 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua. 6. Конституція України [Електронний ресурс] : від 28.06.1996р. // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua. 7. Бабич Д. В. Державне регулювання економіки в умовах ринку /Д. В. Бабич. – Х. : Основа, 1997. – 407 с. 8. Кузык Б.Н. Прогнозирование, стратегическое планирование, национальное программирование : Учебник / Б.Н. Кузык, В.И. Кулиш. – М. : Экономика, 2008. – 575 с.

Надійшла до редколегії 6.04.2013

УДК 332.025.12

Науково-теоретична актуальність індикативного державного управління сучасною економікою / В.В. Дячек // Вісник НТУ „ХПІ”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2013. - № 45(1018) - С. 30-36. Бібліогр.: 7 назв.

Статья посвящена исследованию индикативного государственного управлению современной экономикой. Был проведен анализ современной научной литературы, мнений ученых-экономистов относительно состояния и развития индикативного управления, его сущности и содержания. В результате автором было рассмотрено виды и формы макроэкономического планирования, условия при которых они применяются, проведен их сравнительный анализ, обосновано актуальность индикативного государственного управления современной экономикой и перспективы дальнейшего исследования данного вопроса.

Ключевые слова: государственное управление, макроэкономическое планирование, индикативное планирование, директивное планирования, функции планирования, плановые показатели, формы собственности.

The article deals with the indicative state management of modern economies. It was conducted a review of current scientific literature, the views of economists about the state and development of the indicative management, its nature and content. As a result, the author has examined the types and forms of macroeconomic

planning, the conditions under which they are used, conducted a comparative analysis, and grounded the topicality of the indicative governance of modern economy and the prospects for further study of the issue.

Keywords: governance, macroeconomic planning, indicative planning, directive planning, planning functions, planned figures, ownership.

УДК 658.26

В.В. ДЖЕДЖУЛА, канд. тех. наук, докторант, Хмельницький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У роботі розглянуто особливості впровадження організаційно-економічного механізму підвищення енергоефективності промислових підприємств. Обґрунтовано ресурси, інструменти та основні етапи даного процесу. Запропоновано структурно-логічну схему моніторингу ефективності реалізації організаційно-економічного механізму.

Ключові слова: енергозбереження, організаційно-економічний механізм, промислові підприємства, енергоефективність.

Вступ. Постановка проблеми. Підвищення рівня прибутковості промислового підприємства, зменшення екологічного навантаження на довколишнє середовище, зменшення споживання енергетичних ресурсів і, відповідно, зменшення ризиків банкрутства підприємства можливо здійснити шляхом запровадження організаційно-економічного механізму підвищення енергоефективності [1].

Головним недоліком сучасних організаційно-економічних механізмів у сфері управління основними засобами є їх недостатня конкретність і формальний підхід, просте підсумовування різних пропозицій без їх поєднання у цілісний механізм [2, с. 198]. Тому для ефективної реалізації механізму необхідно, окрім формування сукупності рішень технічного, організаційного, економічного, виробничого спрямування, розробити дієві напрямки моніторингу та реагування на результати його впровадження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями, направленими на розробку і впровадження механізмів енергоефективності у промисловості, присвячені роботи О. М. Алімова [3], В.В. Микитенко [4], Л.В. Дейнеко [5], С.А. Михайлова [6], Т.В. Сердюк [7], Титяєв В. И. [8] та багатьох інших.

Залишаються невирішеними питання, що стосуються особливостей впровадження організаційно-економічного механізму підвищення енергоефективності промислових

© В.В. Джеджула, 2013